

פרשת במדבר ה'תשפ"א
גיליון עב'

בִּירְרֵי הַתּוֹרָה

מאוצרותיו של הגאון רבי ישעיהו פלדמן שליט"א

ירושת רבנות ושררה

הבעלים הבלעדיים של שררה ומינוי זה, ולכן הוא יכול להוריש את השררה והמינוי שקיבל לבניו אחריו לדורות עולם שהוא הבעלים והשררה והמינוי שייכים לו.

וכן אנו מוצאים בדברי הרמ"א פסוקים כן להלכה למעשה, שהרמ"א (ביורה דעה הלכות תלמוד תורה סימן רמה' סעיף כב') כותב וז"ל "מי שהוחזק לרב בעיר ואפי' החזיק את עצמו לאיזה שררה אין להורידו מגדלותו אע"פ שבא שם אחר גדול כמוהו, ואפי' בנו ובן בנו קודמים לעולם יותר מאחרים".

רואים אנו בדברי הרמ"א שפוסק כן הלכה למעשה שכל שררה שיש לאדם הוא הבעלים של שררה זו ועל כן יכול הוא להוריש שררה זו לבניו אחריו, ואי אפשר להוריד אותו או בניו משררה זו שאחרי שהוא שולט בשררה זו הוא הבעלים של השררה, חזינן שב' הפוסקים גם הרמב"ם וגם הרמ"א שניהם כותבים הלכה לדורות שכל שררה ומינוי שיש לאיש ישראל יכול להעביר את השררה והמינוי בירושה לבניו אחריו בירושה.

ומביא הביאור הגר"א (שם, ס"ק לח') שהמקור של הרמב"ם והרמ"א שכל שררה ומינוי שיש לאיש ישראל השררה והמינוי שלו ויכול הוא להוריש את השררה והמינוי לבניו אחריו, מדברי הסיפרי (על סדר דברים פרשת שופטים פסקה קסב') שדן לגבי מלך שמת, שבנו מולך תחתיו, וממשיך הספרי ושואל מניין לכל פרנסי ישראל שאם מתו שבניהם ממלאים את מקומם ומתמנים להיות פרנסי ישראל תחת אביהם, שנאמר "בקרב ישראל", ולומדים מתיבות אלו שכמו שבמלך מי שקודם לירושה הוא קודם למלוך על בני ישראל, כך גם בקרב ישראל כל השררות והמינויים שיש בקרב ישראל, אם מת מי שנתמנה לשררה או למינוי כל שהוא כמו במלך שמי שקודם בירושה

"ואלה שמות בני אהרן הכהנים המשוחים אשר מלא ידם לכהן, וימת נדב ואביהוא לפני ה' בהקריבם אש זרה לפני ה' במדבר סיני ובנים לא היו להם ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם" (במדבר פרק ג' פסוקים יג' יד').

בפסוקים אלו מספרת התורה שאלעזר ואיתמר בני אהרן הכהן מילאו את מקומם של אחיהם נדב ואביהוא בעבודת בית המקדש, לכל תפקידיהם וכמו שאנו מוצאים בפרשת חוקת שאלעזר מילא את מקום נדב ע"י שנתמנה להיות כהן גדול אחרי פטירת אביו אהרן הכהן.

ובסייעתא דשמיא בגליון זה נברר את נושא ירושת שררה, ירושה ברבנות ופרנסי הציבור, האם הבנים יורשים את אביהם, או שאין בכוח האב להוריש את משרתו לבניו, והאם כל הקודם לנחלה הוא זה שזוכה בשררה או שהאב יכול להוריש למי שהוא רוצה, ועוד כמה עניינים ופרטים בענייני ירושה של שררה.

ירושת ברבנות

ונתחיל בביאורנו ונבאר האם רב יכול להוריש את רבנותו לבניו, או שאין בכוחו של הרב להוריש את משרת רבנותו לבניו משום שאין משרת הרבנות שייכת לו אלא לבני העיר והם אמורים להחליט מי ימלוך אחריו.

הרמב"ם (בהלכות מלכים פרק א' הלכה ז') וז"ל, "ולא המלכות בלבד אלא כל השררות שבעולם וכל המינוים שבישראל ירושה לבנו ובן בנו עד עולם". חזינן בדברי הרמב"ם שכל שררה ומינוי שיש בישראל מי שמקבל שררה זו או מינוי זה נהיה

הוא קודם למלוך, כך גם בקרב השררות והמינויים מי שקודם לירושת הפרנס או בעל השררה והמינוי הוא קודם להתמנות להיות פרנס על הציבור או לקבל את השררה והמינוי.

המחבר בשולחן ערוך (אורח חיים, סימן נג' סעיף כה') פוסק הלכה למעשה לגבי שליח ציבור שהזקין ורוצה למנות את בנו שיסייעו בפרקים, פוסק שאפ' שאין קול בנו ערב כקולו עם כל זה בנו קודם לכל אדם לעזור לאביו השליח ציבור לסלסל בפרקים, ומוסיף המחבר שאין הציבור יכולים למחות ביד השליח ציבור שלא ימנה את בנו אלא אחר שקלו ערב, אלא לשליח ציבור יש כוח למנות את בנו על פי החלטתו, וזאת משום שלו יש שררה על הציבור והוא העלים על ששרה זו, והיות והוא העלים היחיד על ששרה זו כי הוא נושא במשרת שררה זו יכול הוא למנות את מי שהוא רוצה, ואין בכוח שום אדם למחות.

אך המגן אברהם (שם, ס"ק לג') מביא תשובה מהרשב"א שמבאר הלכה זו שהשליח ציבור יכול למנות את בנו שיסייעו בפרקים ואפ' שאין קול הבן ערב כקולו אין הציבור יכולים למחות בשליח ציבור, שמדובר באופן שמינו את השליח ציבור שימש כשליח ציבור למשך כל ימי חייו, ומוכרח שלקחו בחשבון שייזדקן ויאלץ לקבל סיוע כדי למלא את תפקידו, ומזה שמינוהו לשליח ציבור לכל ימי חייו מוכח שהסכימו בשעת מינויו לתת לו את הסמכות את מי לבחור לשמשו לסיוע בסלסול קולו בפרקים, שהרי אם לא היו נותנים לו סמכות זו היו מסכמים איתו מראש מי יסייעו בפרקים, ומזה שמינוהו לכל ימי חייו ולא סיכמו מי יסייעו בסלסול בפרקים לעת זיקנותו מוכח שנתנו והקנו לשליח ציבור את הכח לבחור את מי למנות לסייעו בפרקים.

ועוד מוסיף הרשב"א שלא רק שמוכח שנתנו לשליח ציבור את הכוח לבחור במי להסתייע, אלא מנהג אותו מקום היה שהבנים סייעו לאבות בסלסול קולם בשעת הפרקים לעת זקנותם, ויוצא שאם מינוהו לשליח ציבור למשך כל ימי חייו, הם דעו שבסוף ימיו הוא יסתייע בבניו ועם כל זה לא סיכמו עמו אחרת, ולכן עתה שהגיע השעה שהינו זקוק לסיוע בניו שיתמכוהו בקולם אין הציבור שהעניקו לו את הכוח לבחור במי שרוצה יכולים למנועו מלבחור את מי שבחר משום סיבה שתהיה.

רואים אנו מדברי הרשב"א שלעולם אדם שנתמנה לשררה על הציבור אינו יכול למנות את בניו אחריו, אלא אם כן מנהג המקום הוא כן או שנתנו לו את הסמכות למנות את מי שרוצה, אך בדרך ירושה אין שררה עוברת מאב לבן.

ומוסיף המגן אברהם ומביא את דברי המהרשד"ם (ביורה דעה סימן פה') שכותב שחכם הממונה להרביץ תורה לא אמרינן ששרה זו של הרבצת תורה ממשיכה לעבור בירושה אלא הוא זוכה בה בימי חייו, אך אין לו קניין להעביר שררה זו של הרבצת תורה לבניו אחריו, שאין שררה של הרבצת תורה עוברת בירושה.

מוצאים אנו בדברי המגן אברהם שני שררות שאין בעל השררה

יכול להעביר את שררתו בירושה לבניו לאחר מותו, שליח ציבור אינו יכול להעביר לבניו דרך ירושה אלא רק באופן שהקהל הסמיכו אותו שימנה את השליח ציבור תחתיו, או שמנהג המקום היה שבן השליח ציבור מתמנה להיות שליח ציבור אחר אביו, שזה הוי מנהג המקום ולא דרך ירושה. ועוד מצאנו בשררה של הרבצת תורה שאינה עוברת בירושה לבן המרביץ תורה.

וכן מובא בספר עשרה מאמרות (מאמר חיקור הדין חלק ב' פרק י') שכל המינויים שיש בהם כתר תורה אין בניהם קודמים, כלומר אדם שנתמנה על הציבור בשררה הקשורה לכתר תורה, לאחר מיתתו אין בניו קודמים לרשת אותו במינוי שהיה לו ויכולים הקהל לבחור את המתאים להם ביותר, ואין לבנים שום זכות קדימה, ומסיים שמהלל הנשיא ואילך נהגו למנות את הבנים, כלומר על אף שאנו רואים שממנים את הבנים אחר מיתת אביהם אף בשררה המוגדרת כשררה של כתר תורה, מדגיש בעל העשרה מאמרות שזהו רק מנהג שנהגו כן אך אין זה על פי דין, שעל פי דין בשררה של כתר תורה לא שייך ירושה.

חידוש החתם סופר

עד כאן הבאנו את הרמב"ם המחבר והרמ"א שצידדו שכל שררה שהיא בין אם היא שררה שלכתר תורה ובין שררה על הציבור, השררה עוברת בירושה לבניו ולבני בניו אחריו עד סוף כל הדורות, והביאור הגר"א אף הביא מקור לזה מספרי. ומאידך היה לנו את הרשב"א בתשובה שכל השררות עוברות לבנים ממנהג ולא מדין ירושה, וכן היה לנו את המהרשד"ם והעשרה מאמרות שסתם שררה עוברת לבנים בירושה אך שררה הקשורה לכתר תורה ולהרבצת תורה אינה עוברת בירושה לבנים.

החתם סופר (בתשובה על אורח חיים תשובה יב') מביא ב' מקורות שאנו מוצאים שכהן גדול מוריש את הכהונה הגדולה לבניו אחריו, פסוק ראשון שאנו מוצאים שלומדים ממנו שהכהן גדול מוריש את הכהונה הגדולה לבניו אחריו, הוי בגמ' ביומא (דף עב' ע"ב) שהגמ' לומדת מהפסוק "ובגדי הקודש יהיה לאהרון ובניו אחריו", שבני אהרון שהוא הכהן הגדול יהיו כהנים גדולים אחריו, וכך עד סוף כל הדורות אחרי אהרון הכן יהיה בנו כהן גדול ואחרי מיתת אותו הבן יהיה בנו אחריו כהן גדול, וכך תעבור הכהונה הגדולה בירושה מאב לבן ומבן לנכד, ששררה זו עוברת בירושה.

ועוד פסוק אנו מוצאים שלמדו ממנו שהכהן הגדול מעביר את הכהונה הגדולה בירושה לבניו, הוי בדברי ברמב"ם (בהלכות כלי המקדש והעובדים בו פרק ד') וז"ל "כהן גדול בנו הקודם בירושה יורשו שנאמר במלוך הוא ובניו בקרב ישראל", הרמב"ם למד מניין שכהן גדול מעביר את הכהונה הגדולה בירושה לבניו מאב לבן ומבן לנכד, ועוד איזה בן הבן הקודם בירושה הוא הזוכה להתעטר ולהתמשח ולכהן ככהן הגדול, ממלך, שכמו שבמלך הבן שהוא הקודם בירושה הוא מולך תחת אביו

והמלוכה עוברת מדור לדור מאב לבן, כך גם בכהונה הגדולה שעוברת מאב לבן.

רואים אנו שני מקומות שלמדו מהם מהכהונה הגדולה עוברת בירושה מאב לבן, מפסוק בפרשת הכהונה, וממלך. וצריך לברר מפני מה צריכים ללמוד משני מקומות שהכהונה הגדולה עוברת בירושה מאב לבן ולא די ללמוד זאת ממקום אחד.

אלא מבאר החתם סופר שבתפקיד הכהן גדול יש שני חלקים, יש בו את החלק של השררה על הציבור, ויש בו את החלק של הקדושה, ומבאר שאנו רוצים ללמוד שתפקיד הכהונה הגדולה עוברת בירושה מאב לבן אנחנו צריכים ללמוד ששני החלקים עוברים בירושה מאב לבן, שלולי זה היינו אומרים שאולי רק חלק השררה של הכהונה הגדולה עוברת לבן הכהן גדול בירושה אבל חלק הקדושה שבתפקיד הכהן הגדול לא עברה לבן הכהן גדול בירושה.

ולכן צריכים אנו ללמוד שתפקיד הכהן גדול עוברת בירושה גם בחלק השררה שבה וגם בחלק הקדושה שבה, ולכן אנו צריכים ללמוד זאת משני מקומות, ממלך אנו לומדים שחלק השררה שבכהן גדול עוברת לבניו בירושה, ומהפסוק של "בגדי הקודש" וכו' אנו לומדים שחלק הקדושה שבכהונה הגדולה ג"כ עוברת בירושה מהכהן גדול לבנו ומבנו לנכדו עד סוף כל הדורות.

ולפי דברי החתם סופר ניתן לבאר שמה שרק השררה עוברת בירושה דור דור, אבל דברים שבקדושה אינם עוברים בירושה מדור לדור, ולכן הדגיש הרשב"א לגבי שליח ציבור הרוצה למנות את בנו שיסייעו רק אם המנהג היה למנות את הבן יכול השליח ציבור למנות את הבן אך אם אין המנהג שהשליח ציבור ימנה את בנו הוא דבר שבגדר קדושה שאינו עובר בירושה מאב לבן דור אחר דור ואין האב יכול למנות את בנו שיסייעו.

ועל פי זה מובן ההדגשת המהרשד"ם שמינוי השייך לכתר תורה אנו עובר בירושה, שעל אף ששררה על הציבור עוברת בירושה דור אחר דור, אבל מינוי השייך לגדר הקדושה אינו עובר בירושה דור אחר דור ולכן מינוי השייך לכתר תורה דהוי מינוי של קדושה אי אפשר להעביר בירושה מאב לבן.

ואחר כל הדברים האלו חידושו בחילוק בין שררה על הציבור לשררה של קדושה, וראיתו מדברי הרשב"א והמהרשד"ם מסיק החתם סופר שרבנות אינה עוברת בירושה מאב לבן. ומוסיף שהרמ"א בהלכות תלמוד תורה שהבאנו בתחילת הגליון אשר פסק שרבנות עוברת בירושה מדגיש החתם סופר שכוונתו על חלק השררה שברבנות העיר ולא על חלק הקדושה שברבנות העיר. (וצריך להבין את גדר הדבר.)

אך בנו במכתב סופר (יורה דעה סימן קכג) כותב שבסוף ימי חזר בו החתם סופר מפסק דין זה שאין רבנות עיר או קהילה עוברת בירושה, ופסק שרבנות עיר וקהילה עוברת כן בירושה מאב לבן ומבן לנכד דור אחר דור, ולא רק פסק אלא עודד ומינה כן, ברחבי הונגריה כל רב שמת את בנו אחריו.

אך האבני נזר (יורה דעה סימן שיב' אות לו') תמה על דברי החתם סופר שהקשה מפני מה כהן גדול צריך ב' מקומות ללמוד מהן שהכהונה הגדולה עוברת בירושה מאב לבן דור אחר דור, וכן על תירוצו שחילק בין שררה לקדושה, על קושיית החתם סופר כותב האבני נזר שפשוט הטעם מפני מה צריך בכהונה גדולה עוד לימוד שעוברת בירושה מאב לבן, שהיינו אומרים שאולי בכהונה גדולה לא תעבור הכהונה הגדולה מאב לבן משום שלכהונה גדולה צריך שהמשיחה תחול עליו, ומניין לנו שהמשיחה חלה דווקא על בן הכהן גדול, לכך צריך את הפסוק של "בגדי הקודש", ללמד שמשחת הכהן גדול עוברת אף לבניו אחריו בירושה.

ועל חילוק החת"ס בין שררה למינוי של קדושה מפריך האבני נזר שהרי מלך שהוא המקור של העברת השררה מאב לבן בירושה, ומלך הוי מינוי של שררה ושל קדושה ואנו רואים שהוא מעביר את מלכותו שהיא שררה וקדושה לבניו אחריו, ואין מחלק החתם סופר בין שררה לקדושה הרי אנו רואים שבין שררה ובין שררה של קדושה עוברת בירושה, וראיה מביא האבני נזר שמלכות הוי שררה וגם קדושה, מהמשנה בהוריות (דף יב') כל המקודש מחברו קודם לחברו, חכם קודם למלך ומלך קודם לכהן גדול, חזינן שמלך הוי דרגה בקדושה יותר מכהן גדול, ומתחזקת הקושיה איך חילק החתם סופר בין שררה לקדושה, שמקור הלימוד הוי מלך שטמון בו גם שררה וגם קדושה.

ועל ראיית החתם סופר מדברי הרשב"א ששליח ציבור יכול למנות את בנו שיסייעו רק אם המנהג כן, וראיה שאם לא הוי מנהג אין השליח ציבור יכול למנות את בנו, מבאר האבני נזר שכוונת הרשב"א שאין מנהג שאין השליח ציבור ממנה את בנו, אלא המנהג הוא כדינא שהשליח ציבור ממנה את בנו יורשו.

וכן השדי חמד (מערכת חזקא במצוות סימן ז') מביא את פסק המב"ט (חלק ג' סימן ד') ואת פסק דינו של השואל ומשיב (מהדו"ק חלק שני סי' יז') שרבנות עוברת בירושה.

אך האבני נזר (בסימן שבי') מסייג פסק דין זה שרבנות עוברת בירושה מאב לבן דור אחר דור, שכל זאת בדווקא אם הבן מרוצה לקהל או לכל הפחות לרוב הקהל שייעטר ברבנות אותו מקום אך אם אין הבן מרוצה לקהל אותו מקום שימש ברבנות אין הוא יכול לכפות את עצמו על הציבור, ומביא מעשה שסיפר לו בנו (השם משמואל) שבעיר ליובאוויטש התמודד ר' ישראל יהושע מקוטנא מול אחר שרצה את רבנות העיר מכוח ירושה, ופסקו הבי"ד של אותו מקום שהטוען לכתר רבנות העיר מכוח ירושה יכול לשמש כרב העיר רק אם רוב הקהל עמו, ומסיים האבני נזר שיפה פסקו אותו בי"ד.

האם האב יכול למנות איזה בן שרוצה או דווקא בכור

ואחר שראינו את פסק דינם של רוב האחרונים שרבנות עוברת

שאביה לא היה בנו בכורו, ראייה שיש לאב כוח לתת למי מבניו שרוצה את השררה שמשתרר בה.

ועוד ראייה מביא המהרש"ם מהגמ' בכריתות (דף ה' ע"ב) שדוד המליך את שלמה בנו למלכות, ועל אף ששלמה המלך לא היה בנו בכורו והיה לו בנים שקדמוהו, ומכח שני ראיות אלו פוסק המהרש"ם שבעל שררה יכול לתת את שררתו למי מבניו שירצה, שאין זה כירושה רגילה שכל נכסי האב עוברים בירושה ותמיד בנו בכורו קודם אלא הוי כוח של האב לתת למי מבניו ויכול לתת לאיזה בן שרוצה.

תבוא לדינא

היוצא לנו מכל הנכתב. (א) האם רבנות עוברת בירושה. לפשטות הרשב"א והמהרשד"ם והחתם סופר בתחילת ימיו, לא. אך לרמב"ם מחבר רמ"א מבי"ט והשואל ומשיב ולחתם סופר בסוף ימיו (ע"פ עדות בנו), רבנות עוברת בירושה. ולאבני נזר, הרבנות עוברת בירושה רק בתנאי שהיורש מרוצה לרוב הקהל. (ב) האם הרבנות עוברת בירושה בדווקא לבנו הגדול, המנח"ח מסתפק בזה. והמהרש"ם פושט שבוודאי האב יכול להוריש את מישרתו למי מבניו שרוצה.

בירושה מאב לבן, ואפי' החתם סופר בסוף ימיו חזר בו והנהיג שרבנות תעבור בירושה מאב לבן, צריך לברר לאיזה בן עוברת הרבנות בירושה, מפשטות דברי פוסקי הדורות נראה שהבן שקודם בירושה הוא קודם לרשת את השררה שהאב מוריש, וצריך לעיין אם האב רוצה להוריש את משרתו לבנו הצעיר יותר האם הוא רשאי, כלומר האם השררה עוברת בדרך ירושה שאין לאב שום חלק באיך ירושתו תתחלק, ולכן הבן הבכור הוא הזוכה בשררה, או שהשררה הוי של האב ויש לו כוח ורשות לתת ולהעביר את השררה לבניו ולכן הוא יכול להחליט לאיזה מבניו הוא מעביר את ירושתו.

המנחת חינוך (במצווה תצו') מסתפק בצדדים אלו, שררה שיש לאב והוא מוריש לבניו איך מוגדרת ירושה זו, האם ירושה זו מוגדרת כשדה אחוזה שהשדה עוברת לבנים ואין לאב אפשרות לחלק את השדה בצורה שהוא רוצה אלא התורה נותנת כללים שהבן הבכור הוא קודם, או שאין השררה דומה כלל לשדה אחוזה אלא הוי דבר שיש לאב כוח ויכולת להעביר לבניו ויכול הוא להחליט למי מבניו הוא מעביר שררה זו. ונשאר בצ"ע.

אך המהרש"ם (חלק ב' סימן קעו') אינו מבין כלל את ספק המנחת חינוך ומביא ראייה מספר בכתובים ודברי הימים שמו, שמסופר שם שרבעם המליך את אביה בנו למלכות, וזאת אפי'

נר זכרון

הגיליון לעילוי נשמת

איש היקר שבערכין, שהעמיד דורות של תלמידים בדרך ישראל סבא, אהוב על הבריות ומכבדן, השכים והעריב לבית הכנסת במסי"נ וקבע עיתים לתורה.

הרה"ח ר' עקיבא אלעזר בן הרה"ח שמחה יעקב הלפגוט ז"ל
חוגגתו מרת חיה ריבה בת הרה"ח יעקב אפרים פישל ע"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

להערות והארות, ולהצטרפות לרשימת התפוצה

ניתן לפנות למכון "בירורי תורה"

bt154154@gmail.com

נכתב ונערך ע"י י.פ.